

Wydział Inspiracji i Poradnictwa
Zespół ds. wychowania
Harcerski Instytut Badawczy

hm. Aleksandra Nowak (redaktor)

hm. Jana Świniarska, hm. Marcin Bednarski, hm. Dariusz Nawrocki (autorzy,
porządkowanie danych)

hm. Lucyna Czechowska, hm. Anna Pospieszna, hm. Łukasz Kochowski, hm. Aleksandra
Płaczek, hm. Natalia Gorgol, phm. Małgorzata Szwed, phm. Maciej Szymanowski, hm.
Marta Wyszowska, phm. Katarzyna Kozioł, hm. Krzysztof Wiśnioch, hm. Maria Kotkiewicz,
hm. Teresa Zawadzka, hm. Mirosław Bińkowski, hm. Szymon Gackowski, hm. Aldona
Bińkowska (autorzy, weryfikowanie danych)

hm. Aleksandra Nowak, hm. Anna Kasproicz, phm. Maciej Szymanowski, hm. Anna
Pospieszna, hm. Jakub Lasek, hm. Łukasz Kochowski, hm. Natalia Gorgol, phm. Małgorzata
Szwed, phm. Anna Wiśniewska, phm. Diana Wojciechowska, hm. Maciej Czechowski, phm.
Przemysław Kowalski (autorzy, generowanie danych)

hm. Piotr Kołodziejczyk, hm. Lucyna Czechowska (recenzenci)

Zbilansowanie celów wychowawczych ZHP Komunikat z badania

Opracowanie wyników badań ilościowych dokumentów wewnętrznych ZHP
w celu sprawdzenia zbilansowania celów wychowawczych i kierunków
programowych

Hipotezy i spostrzeżenia

1. Przedstawione w badaniach wyniki mogą prowadzić do hipotezy, że narzędzia stworzone przez ZHP do realizacji celów wychowawczych nie spełniają swojego zadania. Średnio przez narzędzie realizowanych jest jedynie 25 % celów wychowawczych. Jediną grupą realizującą cele wychowawcze na satysfakcjonującym poziomie (średnio 50 %) są propozycje programowe. Grupą realizującą cele wychowawcze na najgorszym poziomie są stopnie/gwiazdki (średnio 13 %).
2. Bardzo niepokojącym sygnałem jest niski wynik realizacji celów wychowawczych przez stopnie i gwiazdki (średnio jedynie 13 %). Ta grupa narzędzi powinna osiągać najwyższe wyniki, ponieważ z jednej strony zawiera dużą liczbę elementów (wymagań na stopnie), a z drugiej jest elementem ciągłej pracy z harcerzem (propozycje programowe czy sprawności realizujemy epizodycznie, natomiast praca ze konkretnym stopniem trwa około roku).
3. Na podstawie obliczenia procentów ważonych można stwierdzić, że ZHP posiada narzędzia, które zdecydowanie bardziej oddziałują na rozwój intelektualny, niż pozostałe składowe wszechstronnego rozwoju. Drugi w kolejności jest rozwój społeczny, ostatni rozwój duchowy. Szokuje relatywnie niski udział rozwoju fizycznego.
4. Wyniki uzyskane w badaniu wskazują, że metodyka harcerska stosunkowo najmniej pracuje z wymienionymi w Statucie wartościami. Wolność od nałogów przekroczyła 1% tylko w metodyce zuchowej, zaś w najstarszych grupach wiekowych (które są siłą rzeczy najbardziej narażone na to zagrożenie) ZHP praktycznie nie oddziałuje na tę strefę. Metodyka zuchowa przoduje także we wszechstronnym rozwoju (na tle wszystkich celów wychowawczych realizowanych przez tę metodykę).
5. Wysokie wyniki uzyskiwane przez propozycje programowe pokazują dużą wagę tego typu elementów. Jest to jedyna grupa, która uzyskała średni wynik na poziomie 50 %.
6. Bazując na danych ilościowych przedstawionych przez badanie, można stwierdzić, że narzędzia stworzone przez ZHP nie są zbilansowane. Każda z grup narzędzi, jak i cały zbiór, osiągały dość wysokie wyniki odchylenia, wariacji i kurtozy. Niezależnie czy analizowane były dane w wierszach (liczba narzędzi realizujących dany cel) czy w kolumnach (liczba celów pojawiająca się w danym narzędziu) osiągnęto niskie średnie i wysokie odchylenia.
7. Metodyka starszoharcerska osiąga w badaniu najlepsze wyniki na tle wszystkich czterech metodyk. Jej instrumenty realizują średnio najwięcej celów wychowawczych, a także są najbardziej zbilansowane. Najgorzej prezentuje się metodyka zuchowa.
8. Analiza form pracy wyraźnie wskazała na aktywne formy jako te które realizują najwięcej celów wychowawczych. Wśród pierwszych 10 wyników znalazły się takie elementy jak: Wędrowka, Zwiad, Rada, Sejmik, Gra terenowa, Wycieczka, Rajd, Obrzędy, Biwak, Gry sportowe, InO. Formy bierne, takie jak Alarm, Wykład, Pogadanka, Musztra, Defilada są wskazane jako realizujące najmniej celów wychowawczych.
9. Warto zauważyć częste powtarzanie się musztry jako elementu narzędzi słabo realizujących cele wychowawcze. Na 12 narzędzi realizujących jedynie 1 cel wychowawczy, musztra pojawia się 5 razy, czyli w prawie 50 % elementów.

Rekomendacje

1. **Narzędzia wychowawcze ZHP**, w tym przede wszystkim tworzone centralnie: instrumenty metodyczne, formy pracy i propozycje programowe **powinny wprost wpływać z katalogu pożądaných postaw oraz norm rozwojowych** przewidzianych dla poszczególnych grup metodycznych w poszczególnych sferach wszechstronnego rozwoju.
2. **Najpilniejszej rewizji wymagają wymagania na gwiazdkiuchowe i stopnie harcerskie**, które nie tylko treściowo są oderwane od deklarowanych przez ZHP celów wychowawczych, ale i skrajnie niezbilansowane. Wymagania na każdą gwiazdkę i stopień powinny odnosić się do wszystkich pożądaných postaw (nie pomijając żadnej, ale także nie rozszerzając wymagań o dodatkowe treści) oraz uwzględniać normy rozwojowe przewidziane dla poszczególnych grup metodycznych w poszczególnych sferach wszechstronnego rozwoju.
3. Rekomendujemy **wstrzymanie się z tworzeniem nowych propozycji programowych do momentu wypracowania katalogu pożądaných postaw**.
4. Rekomendujemy **szczególny nacisk na stosowanie form pracy, w których czynny udział leży po stronie wychowanków**, w tym przede wszystkim: wędrowek, zwiadów, rad, sejmików, gier terenowych, wycieczek, rajdów, obrzędów, biwaków, gier sportowych oraz imprez na orientację. Jednocześnie rekomendujemy **wyciszenie stosowania form zakładających bierne uczestnictwo** w tym: musztry, alarmów, wykładów, pogadanek i defilad.

Wstęp i metodologia

Związek Harcerstwa Polskiego w swoich dokumentach deklaruje pracę z 28 celami wychowawczymi. Przedstawione są one w *Statucie ZHP oraz Podstawach Wychowawczych ZHP*. Statut wskazuje na 20 elementów zgrupowanych w 5 obszarów, Podstawy Wychowawcze wymieniają 8 cech, jakie powinien posiadać ukształtowany przez Harcerstwo. *Uchwała XXXVIII Zjazdu Związku Harcerstwa Polskiego z dnia 8 grudnia 2013 r. w sprawie wzmocnienia działalności programowej drużyn i gromad* wymienia 6 kierunków programowych.

Te 28 celów powinno znajdować swoje odwzorowanie w narzędziach, jakie ZHP wykorzystuje w swojej codziennej pracy - stopniach, sprawnościach, znakach służb, propozycjach programowych i formach pracy. Modelowa sytuacja zakłada, że wspólnie te narzędzia realizują cele wychowawcze ZHP w zbilansowany sposób w każdej z 4 metodyk. Systematyczna praca zastępowych i drużynowych z narzędziami opracowanymi przez ZHP powinna zaowocować realizacją celów wskazanych przez Związek.

Poniższa analiza wykonana przez instruktorów Wydziału Inspiracji i Poradnictwa miała na celu zbadanie stopnia zbilansowania realizacji zadeklarowanych celów ZHP. Hipoteza badawcza zakładała równomierną realizację celów zarówno w poszczególnych grupach narzędzi, jak i w każdej z metodyk. Badanie miało ponadto na celu (zarówno w kontekście całego zbioru narzędzi ZHP, jak i wyodrębnionych grup):

- wskazanie najmocniej i najstąbiej realizowanych celów;
- wskazanie narzędzi najlepiej i najgorzej realizujących cele wychowawcze;
- wskazanie najbardziej zbilansowanej grupy narzędzi i metodyki.

Poszczególne grupy narzędzi były przypisywane do instruktorów będących ekspertami w danej dziedzinie (np. metodyka uchowa), pochodzących ze środowisk harcerskich z całej Polski.

Aby zapewnić spójność w rozumieniu poszczególnych celów wychowawczych przed rozpoczęciem prac powstał plik z ich roboczymi definicjami, opartymi o konkretne cytaty z ww. dokumentów wewnętrznych ZHP. W przypadkach najbardziej problemowych robocza odprawa Wydziału rozstrzygnęła, że:

- o przyporządkowaniu danego narzędzia do rozwoju społecznego decyduje kształtowanie więzi międzyludzkich (nie uwzględniano tutaj innych potencjalnych aspektów rozwoju społecznego takich jak np. umiejętność zatawienia powierzonych spraw w instytucji publicznej);
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do rozwoju duchowego decyduje kształtowanie zachowania etycznego, czyli wierności własnemu systemowi wartości;
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do rozwoju emocjonalnego decyduje kształtowanie umiejętności rozpoznawania emocji, nazywania ich i wyrażania, w społecznie akceptowalny sposób (radzenie sobie z emocjami), a także zdolności rozpoznawania stanów emocjonalnych innych osób (empatia). Uwzględniano także służbę pełnioną w kontekście organizmów żywych (ludzi, zwierząt, przyrody). W kwestii kontaktu ze sztuką uznano, że rozwija on każdego w różny sposób (może, ale nie musi kształtować rozwoju emocjonalnego);
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do kształtowania przywiązania do wartości, jaką jest demokracja decyduje wskazanie na demokratyczne podejmowanie decyzji (prymat większości). Ponadto uznano, że w przypadku narzędzi stosowanych w ZHP przywiązanie do demokracji i samorządności (samoorganizacja grupy) można uznać za występujące zawsze jednocześnie;
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do kształtowania przywiązania do wartości, jaką jest tolerancja decyduje kształtowanie postawy w myśl motto „Każdy inny, wszyscy równi” oraz celebrowanie szeroko rozumianej różnorodności;
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do postawy patrioty decyduje kształtowanie refleksji nad przeszłością i historią (świadomość narodowa), a także promowanie działań dążących do poznania i pokochania oraz aktywnej postawy wobec społeczności narodowej i lokalnej (regionalnej);
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do postawy świadomego obywatela decyduje element działania, inicjowanie działań na rzecz wszystkich wspólnot społecznych, których jest się członkiem;
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do postawy aktywnego członka wspólnot decyduje promowanie równowagi życiowej oraz wzmocnienia zaangażowania na rzecz innych niż harcerskie grup (rodziny, szkoły, wspólnoty religijnej, przyjaciół i znajomych);
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do postawy człowieka odpowiedzialnego decyduje promowanie stałych, powtarzalnych czynności wymagających odpowiedzialności, w tym dbania o siebie (zdrowie, rozwój własny), a także kształtowanie słowności i umiejętności konsekwentnej realizacji zobowiązań. Nie uwzględniono aktywności podejmowanych jednorazowo (tylko działania długofalowe);
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do postawy otwartości i radości decyduje promowanie poszerzania horyzontów, zrozumienia odmiennych punktów widzenia i szacunek wobec nich, a także kształtowanie pokory i umiejętności przyjmowania konstruktywnej krytyki oraz pogody ducha;
- o przyporządkowaniu danego narzędzia do postawy dzielności i zaradności decyduje kształtowanie umiejętności przydatnych w przyszłym życiu oraz generalnej zaradności życiowej;
- w kontekście postawy człowieka uczącego się, czyli gotowego na zmiany uznano, że jej wyrazem jest każdorazowe otwarcie próby na stopień czy sprawność.

Analiza w badaniu była wykonywana w trzech etapach. Na wstępie Instruktorzy Wydziału Inspiracji i Poradnictwa trzykrotnie (trzy niezależne analizy wykonane kolejno przez trzy różne osoby) badali instrumenty metodyczne, propozycje programowe i formy pracy pod kątem realizacji celów zadeklarowanych w dokumentach wewnętrznych ZHP. Podstawą do analizy była odpowiedź na hipotetyczną sytuacją, w której drużynowy musi zmierzyć się z problemem harcerza związanym z celami wychowawczymi (np. słaba kondycja fizyczna) i zaproponować mu wybrane narzędzie jako rozwiązanie. Każdy z instruktorów analizował przypisaną sobie grupę narzędzi (np. indywidualne sprawności ruchowe) i decydował, które cele wychowawcze spełnia dane narzędzie.

Analiza zakładała zawężające podejście - badane instrumenty były czytane „wprost” i na wstępie założono interpretację samych wymagań lub opisu danego narzędzia, bez subiektywnego stwierdzania, w jaki sposób można by zmodyfikować dane narzędzie - jeśli jakiś cel nie wynikał bezpośrednio np. z wymagań sprawności, nie był on zliczany. Rozumowanie to było powtarzane trzykrotnie dla każdego z narzędzi, przez trzy pracujące niezależnie osoby. W wyniku takiej analizy powstała baza danych, która była poddana dalszej analizie.

W drugim etapie badania instruktorzy Zespołu ds. Wychowania analizowali dane przygotowane przez WIP pod kątem zbilansowania realizacji celów wychowawczych. Każdy z instrumentów metodycznych, propozycji programowych i form pracy był analizowany w kontekście procentowej i ilościowej realizacji celów ZHP (ile procent z całej grupy celów realizuje i ile liczbowo celów realizuje), a także każdy z celów był analizowany w kontekście procentowego i ilościowego występowania w narzędziach (ile procent instrumentów metodycznych, propozycji programowych i form pracy go realizuje i ile liczbowo instrumentów, propozycji i form pracy go realizuje). W wyniku tej analizy powstała baza danych, która była podstawą do analizy statystycznej.

Wyniki zawarte w bazie danych poddano analizie statystycznej, wyprowadzając najważniejsze własności rozkładów stworzonych w poprzednim punkcie. Stworzono w ten sposób proste wykresy dotyczące rozkładu realizacji celów przez poszczególne elementy oraz obliczono średnią, medianę, wariancję, kurtozę, i odchylenie.

Średnia (arytmetyczna) jest najpopularniejszą statystyką należącą do grupy statystyk opisowych. Jest najbardziej znanym pojęciem statystycznym. Posiadając zbiór obserwacji, pochodzący np. z odpowiedzi 100 osób nie przedstawiamy wyniku dla każdej z nich z osobna. Podajemy za to jedną wartość, która opisuje niejako całą naszą przebadaną grupę. Tą wartością właśnie jest średnia. Liczymy ją poprzez podzielenie sumy wszystkich wartości przez liczbę wyników występujących w zbiorze.¹

Mediana jest jedną z najpopularniejszych miar centralnych w statystyce. Mediana zwana jest również jako wartość środkowa zbioru. Mediana dzieli wszystkie nasze obserwacje na dwie równe co do ilości obserwacji grupy - wyniki niższe i wyższe od niej. Wartość mediany wskazuje, że połowa naszych wyników ma wartość poniżej wartości mediany, a druga połowa ma wartość powyżej wartości mediany. Wskazanie mediany w przypadku realizacji celów wychowawczych przez narzędzia stworzone przez ZHP razem z wyliczeniem średniej odpowie na pytanie, ile przeciętnie celów realizują nasze narzędzia.

Kurtoza jest miarą koncentracji wyników. Kurtoza informuje nas o tym, na ile nasze obserwacje (wyniki) są skoncentrowane wokół średniej. Miara ta informuje nas jak dużo naszych wyników/obserwacji jest zbliżonych do wartości średniej i czy większość z zaobserwowanych wyników ma wartość podobną do średniej. Wartość ta wskazuje „rozrzut” uzyskanych wyników. Jeżeli występuje znaczna koncentracja wyników wokół średniej

¹ Wszystkie definicje są oparte o słownik podany na stronie <http://www.naukowiec.org/wiedza/statystyka.html>, dostęp dn. 23.12.2016

(kurtoza przyjmuje wartość powyżej 0) możemy powiedzieć, że znaczna część wyników/obserwacji jest podobna do siebie a obserwacji znacznie różniących się od średniej jest mało - oznacza to, że wyniki w naszej próbie są na podobnym poziomie. Jeżeli występuje słaba koncentracja wyników wokół średniej (kurtoza przyjmuje wartość poniżej 0) możemy powiedzieć, że istnieje spora część wyników, które są znacznie oddalone od średniej. Kurtoza w rozkładzie normalnym wynosi 0. Kurtoza w analizowanych wynikach powinna mieć wartość 0 lub wartości dodatnie (tzn. wyniki powinny przyjmować rozkład normalny lub skupiać się wokół średniej). Duża ujemna kurtoza będzie świadczyć o dużym rozrzucie badanych narzędzi ZHP.

Odchylenie standardowe jest podstawową miarą zmienności obserwowanych wyników. Informuje o tym, na ile wyniki się "zmieniają", tzn. czy rozrzut wyników wokół średniej jest niewielki czy wielki. Odchylenie standardowe dostarcza nam niezbędnej wiedzy na temat tego, czy wyniki w poszczególnej grupie wyników są podobne do siebie - czy grupa osób (przypadków, rzeczy, itp.) jest zbilansowana, czy też jest zróżnicowana. W badanym zbiorze wartość odchylenia standardowego powinny być jak najmniejsze.

Wariancja jest kolejną podstawową miarą zmienności obserwowanych wyników. Wariancja informuje o tym, jak duże jest zróżnicowanie wyników w danym zbiorze wyników zmiennej). Inaczej mówiąc, czy wyniki są bardziej skoncentrowane wokół średniej, czy są małe różnice pomiędzy średnią a poszczególnymi wynikami czy może rozproszenie wyników jest duże, duża jest różnica poszczególnych wyników od średniej. Wariancja przyjmuje wartości od 0 do plus nieskończoności (nie istnieje ujemna wariancja, ponieważ nie może być minusowego zróżnicowania, albo ono jest, albo go nie ma, czyli wszystkie wyniki są takie same). Jeżeli wariancja równa jest 0, to oznacza, że w nasze wyniki są identyczne.

Średnia i mediana pozwoliły na oszacowanie modelowych wyników realizacji celów wychowawczych przez narzędzia ZHP. Wartości te pokazują, jak przeciętnie „wyglądają” narzędzia ZHP, jakie są modelowe założenia dla badanego zbioru. Wartości te wskazują, ile celów wychowawczych jest realizowanych przez narzędzia - ponieważ celem ZHP jest realizacja celów wychowawczych, wartości te powinny być jak największe. W analizie wzięto pod uwagę 28 celów, w związku z czym, aby można było mówić o sukcesie wychowawczym wyniki te powinny osiągać wielkość 14,5 (lub 50 %) lub wyższą (14,5 w tym przypadku jest wartością środkową).

Wariancja, kurtoza i odchylenie pokazują poziom zbilansowania rozkładu. Wartości te określają, na ile otrzymane w danym rozkładzie wyniki są skrajnie różne od siebie. W przypadku niniejszej analizy wyniki te powinny wynosić 0 (w modelowym przypadku) lub być jak najniższe.

Omawiana analiza została dokonana dla wszystkich przygotowanych przez Związek Harcerstwa Polskiego instrumentów metodycznych zbiorczo, w podziale na metodyki z wyodrębnieniem specjalności i Nieprzetartego Szlaku, w podziale na rodzaje instrumentów i w podziale na rodzaje instrumentów z przypisaniem do metodyk.

Instrumenty metodyczne ujęte w szczegółowych zestawieniach to: zuchowe sprawności indywidualne, zuchowe sprawności zespołowe, sprawności jedno-, dwu-, trzygwiazdowe i mistrzowskie, sprawności Nieprzetartego Szlaku, sprawności specjalnościowe, Znaki Służb, poszczególne wymagania na gwiazdki zuchowe i stopnie harcerskie. Ponadto analizie zostały poddane propozycje programowe i formy pracy. Szczegóły dotyczące analizy zawarte są w dołączonych arkuszach kalkulacyjnych.

Wyniki otrzymane w badaniu

Zestawienie zbiorcze wszystkich narzędzi.

W całej analizie wzięto pod uwagę 711 elementów (każda sprawność, wymaganie na stopień, forma pracy, znak służby i propozycja programowa). W trakcie przeprowadzonej analizy dla wszystkich narzędzi osiągnięto następujące wyniki:

- Średnia realizacji celów wychowawczych przez narzędzia ZHP wynosi **26 %**, czyli przeciętne narzędzie zrealizuje jedynie ćwierć z deklarowanych przez Związek celów. Mediana również na wartość 26 %, co wzmacnia wnioski o realizacji jedynie ćwierci celów ZHP przez jego narzędzia. **Kurtoza dla tego rozkładu wynosi 2,2**. Przyjmuje wartości dodatnie, w związku z czym wskazuje na skupienie wokół średniej rozkładu. Wysokie odchylenie i wariancja pokazują jednak, że rozkład ten nie jest zbilansowany.
- Średnia pojawiania się celów w narzędziu wynosi **21 %**. Oznacza to, że przeciętnie jeden cel wychowawczy ZHP pojawia się w jednej piątce stworzonych narzędzi. Odchylenie i wariancja w tym rozkładzie są większe niż w poprzednim - oznacza to jeszcze mniejsze zbilansowanie rozkładu.
- Grupą elementów realizującą procentowo najwięcej celów są **propozycje programowe (średnio 13,9 (50 %) celów na propozycję)**. **Najmniej celów jest realizowanych przez stopnie i gwiazdki (średnio 3,51 (13 %) celów na element)**.
- Grupą najmniej zbilansowaną są **propozycje programowe (największa wariancja (57,68) i odchylenie (7,59)), a najbardziej stopnie i gwiazdki (najmniejsza wariancja (2,75) i odchylenie (1,66))**. Analizując rozkłady pod kątem kurtozy, najbardziej skrajne wyniki osiągają **sprawności (3,68) i propozycje programowe (-1,283)**. Skrajny wynik kurtozy potwierdza tezę o niezbilansowaniu propozycji programowych.
- Wnioski z analizy wierszy dotyczące wysokich średnich wyników i niezbilansowania propozycji programowych potwierdza również analiza danych w kolumnach. Tutaj również ta grupa osiąga **ujemny wynik kurtozy (-0,08) przy bardzo wysokiej średniej (48 %)**. Tak samo potwierdził się niski średni wynik stopni harcerskich (**cel wychowawczy pojawia się średnio w 12 % elementów**).
- W przypadku analizy propozycji programowych należy również zwrócić uwagę na realizację przez nie kierunków programowych. Wyniki w tym obszarze rozkładają się dość równomiernie, najczęściej podejmowany jest kierunek Braterstwo (22 %), najrzadziej Radosny Patriotyzm (13 %).

Braterstwo	22%
Ciekawość świata	19%
Aktywność społeczna	17%
Harcerstwo w ruchu	15%
Sprawności na całe życie	14%
Radosny patriotyzm	13%

- Narzędziem realizującym najwięcej celów jest propozycja programowa **Zwalcz w sobie smoka i Od samorządności do demokracji (28 rekordów, 100 % wystąpień)**. Instrumentem metodycznym realizującym najwięcej celów są sprawności **ZNAWCA PRAW CZŁOWIEKA ****, **OBROŃCA PRAW CZŁOWIEKA ***** i **STAŚ i NEL (17 rekordów, 61 % wystąpień)**.

- W zestawieniu występuje bardzo wiele narzędzi realizujących jedynie 1 cel wychowawczy. Największą grupę (6) zawierają wymagania na stopnie i gwiazdki oraz instrumenty zespołowe. W tej grupie narzędzi należy zwrócić uwagę na częste powtarzanie się musztry jako ich elementu (5 wystąpień na 12 narzędzi, czyli prawie 50 %).
- Najczęściej realizowanym celem jest „Powinien być człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany.” (634 rekordów, 89 % wystąpień). Analiza większość elementów zakładała, że sam fakt podjęcia pracy z nimi jest realizacją tego celu, stąd tak wysoki wynik. Drugim najczęściej realizowanym celem jest „Stwarzanie warunków do intelektualnego rozwoju człowieka” (419 rekordów, 59 % wystąpień).
- Najrzadziej realizowanym celem jest „Nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nałogów” (39 rekordów, 5 % wystąpień).

Statystyka dla zbiorczego zestawienia wygląda następująco:

STATYSTYKA DLA NARZĘDZI	
średnia	26%
mediana	26%
wariancja	2%
odchylenie	14%
kurtoza	2

STATYSTYKA DLA CELÓW		
	Wartość procentowa	Wartość bezwzględna
Średnia	21%	148
Wariancja	3 %	16526
Odchylenie	18 %	128
Mediana	16%	113
Kurtoza		7

STATYSTYKA DLA NARZĘDZI										
	STOPNIE		SPRAWNOŚCI		ZBIOROWE		FORMY PRACY		PROPOZYCJE PROGRAMOWE	
	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne
średnia	13%	4	18%	5	26%	7	26%	7	50%	14
mediana	11%	3	14%	4	23%	6	25%	7	43%	12
wariancja	0,4%	3	1%	7	2%	12	2%	14	7%	58
odchylenie	6%	2	9%	3	13%	3	13%	4	27%	8
kurtoza	0,7		4		-0,2		-0,3		-1,3	

STATYSTYKA DLA NARZĘDZI										
	STOPNIE		SPRAWNOŚCI		ZBIOROWE		FORMY PRACY		PROPOZYCJE PROGRAMOWE	
	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne
średnia	12%	16	17%	60	26%	29	25%	15	48%	28
mediana	7%	10	12%	40	21%	24	20%	12	46%	27
wariancja	3%	587	4%	5350	3,87%	485	5%	188	2%	82
odchylenie	18%	24	21%	73	19,67%	22	22%	14	15%	9
kurtoza	21		8		2		0,2		-0,09	

NARZĘDZIE REALIZUJĄCE NAJWIĘCEJ I NAJMNIEJ CELÓW WYCHOWAWCZYCH
STOPNIE (134 elementy)

Najwięcej celów	Zorganizowałem wyjście zastępu lub drużyny (grupy koleżanek lub kolegów) do kina, teatru, na koncert, do muzeum lub inną imprezę kulturalną.
Wartość bezwzględna	9
Wartości procentowe	32 %
Najmniej celów	<p>Potrafię zachować się w kręgu i podczas ogniska. Znam zwyczaje i obrzędy mojego zastępu i drużyny.</p> <p>Znam podstawy musztry harcerskiej. Stanę w postawie zasadniczej i swobodnej, wykonam zwroty. Ustawię się na zbiórce, zachowam się w szyku i zamelduję się. Odpowiednio zachowam się podczas hymnu i wobec sztandaru.</p> <p>Rozstawiłem namiot turystyczny, ułożyłem i rozpałem bezpiecznie ognisko. Znam trzy węzły.</p> <p>Poznaję historię swojej miejscowości. Wiem, co wyróżnia ją spośród innych (np. znane postacie, historyczne wydarzenia, zabytki, sztuka ludowa).</p> <p>Przeczytałem przynajmniej jedną książkę, która pogłębiła moją wiedzę o dziejach ruchu harcerskiego lub skautowego. Zaprezentuję innym (w zastępie, drużynie lub w klasie) wybrane zagadnienie lub znaczącą postać z dziejów harcerstwa.</p> <p>Znam cele działania Związku Harcerstwa Polskiego. (6 wymagań)</p>
Wartość bezwzględna	1
Wartości procentowe	4 %
SPRAWNOŚCI INDYWIDUALNE (345 elementów)	
Najwięcej celów	ZNAWCA PRAW CZŁOWIEKA ** , OBROŃCA PRAW CZŁOWIEKA ***
Wartość bezwzględna	17
Wartości procentowe	61 %
Najmniej celów	CHARAKTERYZATORKA/CHARAKTERYZATOR, FRYZJERKA/FRYZJER, ZNAWCA MUSZTRY ** , MISTRZYNI MUSZTRY / MISTRZ MUSZTRY *** (4 sprawności)
Wartość bezwzględna	1
Wartości procentowe	4 %
SPRAWNOŚCI I INSTRUMENTY ZBIOROWE (112 elementów)	
Najwięcej celów	STAŚ I NEL
Wartość bezwzględna	17
Wartości procentowe	61 %
Najmniej celów	EGIPCJANKA/EGIPCJANIN, ARCHEOLOG, DRUKARZ, MŁODY NAUKOWIEC, PRODUCENT FILMÓW ANIMOWANYCH, Znak Służby Zdrowiu (6 sprawności)
Wartość bezwzględna	1
Wartości procentowe	4 %
FORMY PRACY (61 elementów)	
Najwięcej celów	Wędrówka
Wartość bezwzględna	17
Wartości procentowe	61 %
Najmniej celów	Musztra, Defilada
Wartość bezwzględna	1
Wartości procentowe	4 %
PROPOZYCJE PROGRAMOWE (49 elementów)	
Najwięcej celów	Zwalcz w sobie smoka, Od samorządności do demokracji
Wartość bezwzględna	28
Wartości procentowe	100 %
Najmniej celów	Cyferie, 100 +

Wartość bezwzględna	2
Wartości procentowe	7 %

CELE WYCHOWAWCZE WYSTĘPUJĄCE NAJCZĘŚCIEJ I NAJRZADZIEJ W NARZĘDZIACH	
STOPNIE (134 elementy)	
Najczęstszy cel	Powinien być człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany.
Wartość bezwzględna	134
Wartości procentowe	100 %
Najrzadszy cel	Upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do sprawiedliwości.
Wartość bezwzględna	0 (!!!)
Wartości procentowe	0 %
SPRAWNOŚCI INDYWIDUALNE (345 elementów)	
Najczęstszy cel	Powinien być człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany.
Wartość bezwzględna	345
Wartości procentowe	100 %
Najrzadszy cel	Nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nacisków
Wartość bezwzględna	3
Wartości procentowe	1 %
SPRAWNOŚCI I INSTRUMENTY ZBIOROWE (112 elementów)	
Najczęstszy cel	Powinien być człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany.
Wartość bezwzględna	90
Wartości procentowe	80 %
Najrzadszy cel	Upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do demokracji.
Wartość bezwzględna	2
Wartości procentowe	2 %
FORMY PRACY (61 elementów)	
Najczęstszy cel	Stwarzanie warunków do społecznego rozwoju człowieka.
Wartość bezwzględna	46
Wartości procentowe	75 %
Najrzadszy cel	Nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nacisków
Wartość bezwzględna	1
Wartości procentowe	2 %
PROPOZYCJE PROGRAMOWE (59 elementów)	
Najczęstszy cel	Stwarzanie warunków do społecznego rozwoju człowieka.
Wartość bezwzględna	49
Wartości procentowe	83 %
Najrzadszy cel	Upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do samorządności.
Wartość bezwzględna	11
Wartości procentowe	19 %
CAŁOŚĆ (711 elementów)	
Najczęstszy cel	Powinien być człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany.
Wartość bezwzględna	634
Wartości procentowe	89 %
Najrzadszy cel	Nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nacisków
Wartość bezwzględna	39

Zestawienie zbiorcze dla narzędzi w podziale na metodyki

W analizie wzięto pod uwagę 694 elementy (pojedyncze instrumenty metodyczne, czyli sprawności, znaki służb, stopnie) bezpośrednio powiązane z którąś z 4 metodyk. Sprawności dwu- i trzygwiazdkowe policzono dwukrotnie, raz ujmując w metodyce harcerskiej, a raz starszoharcerskiej (sprawności dwugwiazdkowe) lub raz ujmując w metodyce starszoharcerskiej, a raz w wędrowniczej (sprawności trzygwiazdkowe).

- Analiza zakładała, że sam fakt chęci zdobycia stopnia przez podopiecznego oznacza gotowość do zmiany i realizację celu „Powinien być człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany”, w związku z czym jest on wpisany jako zrealizowany w każdym z rekordów. Drugim najczęściej realizowanym celem jest „**Stwarzanie warunków do intelektualnego rozwoju człowieka.**” (374 rekordów, 54 % wstąpień).
- Metodyką realizującą średnio **najwięcej celów wychowawczych jest metodyka starszoharcerska**. Najniższy średni wynik występuje w metodyce harcerskiej. Metodyka HS realizuje średnio **21,75 % celów, metodyka harcerska 16,30 %**. Wyniki średnich są do siebie zbliżone i w całej grupie kształtują się na poziomie ok. 20 %. Oznacza to, że **instrumenty metodyczne realizują średnio jedynie jedną piątą zakładanych celów wychowawczych**.
- Porównując wartości wariancji i odchyień, możemy stwierdzić, że **najbardziej zbilansowaną metodyką jest metodyka harcerska (wariancja 6,79), a najmniej zuchowa (wariancja 11,59)**. Porównując wartości kurtozy również **zuchy są metodyką najmniej skoncentrowaną wokół średniej (kurtoza 0,67), a harcerze najbardziej (kurtoza 3,82)**.
- Cele wychowawcze ZHP są średnio najczęściej poruszane przez elementy metodyki starszoharcerskiej (średnia 21 %)**. **Najmniej celów wychowawczych jest poruszanych w elementach metodyki harcerskiej (średnia 16%)**. Te wyniki (oszacowane na podstawie danych w wierszach, reprezentowanych przez pierwszą tabelę) pokrywają się z analizą występowania celów w narzędziach metodyk (oszacowanych na podstawie danych w kolumnach, reprezentowanych przez drugą tabelę).
- Pod względem zbilansowania pojawiania się danego celu w elementach metodyki najlepiej prezentuje się metodyka harcerska (wariancja 16%)**.

STATYSTYKA DLA NARZĘDZI								
	ZUCHY		HARCERZE		HARCERZE STARSI		WĘDROWNICY	
	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne
średnia	21%	6	16%	5	22%	6	20%	5
mediana	18%	5	14%	4	22%	6	18%	5
wariancja	1%	12	0,9%	7	1%	8	1%	9
odchylenie	12%	3	9%	3	10%	3	11%	3
kurtoza	0,7		3,82		3		2	

STATYSTYKA DLA NARZĘDZI								
	ZUCHY		HARCERZE		HARCERZE STARSI		WĘDROWNICY	
	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne	Wartości procentowe	Wartości bezwzględne
średnia	21%	39	16%	29	21%	41	19%	23
mediana	4%	1476	4%	1259	4%	1561	4%	537
wariancja	20%	38	19%	35	20%	40	19%	23
odchylenie	15%	28	12%	22	16%	31	15%	18
kurtoza	5		13		8		8	

Poszczególne cele wychowawcze względem siebie

Poniższa część raportu zawiera tzn. procenty ważone, wskazujące wartość procentową dla poszczególnych celów wychowawczych w odniesieniu do siebie nawzajem. Wcześniejsze wartości procentowe ukazujące, jaki procent narzędzi realizuje dany cel zostały sprowadzone do wspólnego mianownika i przeliczone. Dla przykładu 10%, jakie widnieją przy stwarzaniu warunków do intelektualnego rozwoju człowieka w całości narzędzi oznacza, że spośród wartości uzyskanych przez wszystkie cele wychowawcze poddane badaniu jedną dziesiątą zajmuje właśnie rozwój intelektualny.

Wszechstronny rozwój w ZHP

Stwarzanie warunków do...	Z	H	HS	W	całość	stopnie	sprawności	zbiorowe	formy	propozycje
intelektualnego rozwoju człowieka.	11%	9%	9%	10%	10%	6%	13%	10%	10%	6%
społecznego rozwoju człowieka.	7%	5%	6%	6%	7%	3%	6%	7%	10%	6%
duchowego rozwoju człowieka.	3%	3%	3%	3%	3%	4%	2%	3%	4%	4%
emocjonalnego rozwoju człowieka.	6%	3%	3%	3%	5%	2%	4%	5%	9%	4%
fizycznego rozwoju człowieka.	4%	5%	4%	4%	4%	5%	5%	3%	4%	3%

Jak pokazuje tabela ZHP zdecydowanie bardziej oddziałuje na rozwój intelektualny, niż pozostałe składowe wszechstronnego rozwoju. Drugi w kolejności jest r. społeczny, ostatni r. duchowy. Szokuje relatywnie niski udział rozwoju fizycznego.

Różnice pomiędzy grupami metodycznymi najmocniej widać w zuchach, których r. emocjonalny osiągnąć dwukrotnie wyższy wynik niż w pozostałych metodykach. Wyższe wyniki, choć już nie w tak spektakularnym zakresie metodyka zuchowa osiągnęła także w r. intelektualnym i społecznym.

Cele wychowawcze zawarte w Statucie ZHP

	Z	H	HS	W	całość	stopnie	sprawności	zbiorowe	formy	propozycje
Stwarzanie warunków do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, duchowego, emocjonalnego i fizycznego rozwoju człowieka.	32%	26%	25%	26%	28%	19%	30%	29%	37%	22%
Nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich natóg	1%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	1%	0%	3%
Upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do wartości: wolności, prawdy, sprawiedliwości, demokracji, równouprawnienia, samorządności, tolerancji i przyjaźni.	11%	7%	11%	10%	13%	8%	8%	12%	19%	23%
Upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody, przeciwstawianie się jego niszczeniu przez cywilizację, kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą.	6%	6%	7%	7%	7%	8%	6%	8%	5%	7%
Stwarzanie warunków do nawiązywania i utrwalania silnych więzi międzyludzkich ponad podziałami rasowymi, narodowościowymi i wyznaniowymi.	4%	4%	4%	5%	4%	4%	3%	5%	2%	9%

Co nie dziwi największy udział procentowy w narzędziach stosowanych w ZHP spośród celów ujętych w Statucie posiada cel odnośnie wszechstronnego rozwoju. Zdecydowanie najmniejszy, praktycznie marginalny, kształtowanie osobowości człowieka przy

poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich nałogów. Relatywnie wysoki wynik uzyskał cel główny poświęcony przyrodzie.

Porównanie między metodykami pokazuje kilka ciekawostek. Metodyka harcerska stosunkowo najmniej pracuje z wymienionymi w Statucie wartościami. Wolność od nałogów przekroczyła 1% tylko w metodyce zachowawczej, zaś w najstarszych grupach wiekowych (które są siłą rzeczy najbardziej narażone na to zagrożenie) ZHP praktycznie nie oddziałuje na tę sferę. Metodyka zachowawcza przoduje także we wszechstronnym rozwoju (na tle wszystkich celów wychowawczych realizowanych przez tę metodykę).

Relatywnie wysoki wynik osiągnęło także przywiązanie do wartości, niemniej zważywszy na to, że w puli znalazło się 8 wartości, a każda z nich samodzielnie uzyskała od 1 do 3 % (przyjaźń) nie można tu mówić o znaczącym udziale.

Upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do...	Z	H	HS	W	całość	stopnie	sprawności	zbiorowe	formy	propozycje
wolności	1%	0%	1%	1%	1%	1%	0%	1%	1%	4%
prawdy	1%	1%	2%	1%	1%	1%	1%	1%	2%	3%
sprawiedliwości	3%	1%	1%	1%	2%	0%	1%	3%	3%	3%
demokracji	0%	0%	1%	1%	1%	1%	1%	0%	1%	2%
równouprawnienia	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	2%	2%
samorządności	1%	1%	2%	1%	1%	3%	1%	1%	1%	1%
tolerancji	2%	1%	1%	2%	2%	0%	1%	2%	3%	3%
przyjaźni	3%	2%	2%	1%	3%	1%	2%	3%	6%	5%
wolności	1%	0%	1%	1%	1%	1%	0%	1%	1%	4%

Porównując wyniki poszczególnych metodyk uwagę zwraca wyższy wynik przywiązania do sprawiedliwości w metodyce zachowawczej, niż w którejkolwiek z pozostałych. Dziwi nie wzrastanie wraz z wiekiem samorządności.

Jaki ma być człowiek, którego kształtuje dzisiejsze harcerstwo (Podstawy wychowawcze)

Powinien być...	Z	H	HS	W	całość	stopnie	sprawności	zbiorowe	formy	propozycje
patriotą	2%	3%	3%	3%	3%	3%	2%	3%	1%	3%
świadomym obywatelem	2%	1%	2%	2%	3%	3%	1%	3%	2%	5%
człowiekiem odpowiedzialnym	6%	6%	6%	6%	5%	5%	6%	6%	3%	4%
aktywnym członkiem wspólnot	3%	4%	4%	4%	4%	5%	3%	4%	1%	5%
prawy i uczciwy, żyć zgodnie z zasadami	4%	3%	3%	3%	3%	2%	2%	4%	4%	4%
otwarty i radosny	2%	3%	4%	4%	4%	1%	3%	3%	10%	4%
człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany	16%	22%	16%	17%	15%	29%	20%	11%	6%	5%
dzielny i zaradny	7%	8%	7%	7%	7%	8%	8%	7%	6%	3%
dbać o zdrowie ciała i ducha	5%	6%	6%	6%	5%	4%	7%	4%	4%	4%

Przyjęty sposób generowania danych, wedle którego podjęcie próby zdobycia każdego instrumentu metodycznego powoduje kształtowanie postawy człowieka uczącego się, czyli gotowego na zmiany spowodował, że ten cel zdecydowanie zajmuje największy procentowy w narzędziach stosowanych w ZHP spośród celów ujętych w Podstawach Wychowawczych.

Na uwagę zasługuje także postawa dzielności i zaradności. Najmniej uwagi narzędzia stosowane w ZHP poświęcają kształtowaniu prawności i uczciwości. Choć podobny wynik uzyskały także postawy: patriotyczna i świadomego obywatelstwa należy uznać za bardziej adekwatny ich zsumowany wynik (są to postawy bardzo ze sobą powiązane).

Różnice między poszczególnymi metodykami najmocniej widoczne są w metodyce harcerskiej, która w mocniejszym stopniu stawia nacisk na postawę uczenia się i gotowości na zmiany, a także na dzielność i zaradność (choć tu różnica jest niewielka).

Poszczególne narzędzia stosowane w ZHP względem siebie

Ważenia wartości procentowych dokonano także dla porównania poszczególnych grup narzędzi (propozycji programowych, stopni/gwiazdek, sprawności, zbiorowych instrumentów metodycznych). Formy pracy zostały z zestawienia wyłączone, jako że należą do narzędzi „wielokrotnego użytku”, co utrudnia ich porównywanie z narzędziami jakie można zdobyć tylko raz.

Wszechstronny rozwój w ZHP

Stwarzanie warunków do...	stopnie	sprawności	zbiorowe	propozycje
intelektualnego rozwoju człowieka.	8%	27%	32%	33%
społecznego rozwoju człowieka.	6%	17%	31%	46%
duchowego rozwoju człowieka.	14%	13%	23%	51%
emocjonalnego rozwoju człowieka.	5%	17%	32%	47%
fizycznego rozwoju człowieka.	16%	24%	24%	37%

W kontekście kształtowania wszechstronnego rozwoju człowieka (jak i poszczególnych jego składowych) pozytywnie wyróżniają się propozycje programowe, negatywnie zaś stopnie.

Cele wychowawcze zawarte w Statucie ZHP

	stopnie	sprawności	zbiorowe	propozycje
Stwarzanie warunków do wszechstronnego, intelektualnego, społecznego, duchowego, emocjonalnego i fizycznego rozwoju człowieka.	9%	20%	29%	41%
Nieskrępowane kształtowanie osobowości człowieka przy poszanowaniu jego prawa do wolności i godności, w tym wolności od wszelkich natogów	8%	2%	8%	82%
Upowszechnianie i umacnianie w społeczeństwie przywiązania do wartości: wolności, prawdy, sprawiedliwości, demokracji, równouprawnienia, samorządności, tolerancji i przyjaźni.	7%	8%	18%	67%
Upowszechnianie wiedzy o świecie przyrody, przeciwstawianie się jego niszczeniu przez cywilizację, kształtowanie potrzeby kontaktu z nieskażoną przyrodą.	13%	14%	27%	46%
Stwarzanie warunków do nawiązywania i utrwalania silnych więzi międzyludzkich ponad podziałami rasowymi, narodowościowymi i wyznaniowymi.	6%	8%	20%	66%

W realizacji wszystkich celów wychowawczych zawartych w Statucie przodują propozycje programowe. Drugie w kolejności są zbiorowe instrumenty metodyczne. Najniższy udział w realizacji 5 obszarów wskazanych w Statucie ZHP mają sprawności oraz stopnie i gwiazdki.

Jaki ma być człowiek, którego kształtuje dzisiejsze harcerstwo (Podstawy wychowawcze)

Powinien być...	stopnie	sprawności	zbiorowe	propozycje
patriotą	11%	13%	26%	50%
świadomym obywatelem	10%	7%	21%	62%
człowiekiem odpowiedzialnym	12%	20%	29%	39%
aktywnym członkiem wspólnot	13%	12%	22%	52%
prawy i uczciwy, żyć zgodnie z zasadami	7%	12%	30%	52%
otwarty i radosny	5%	18%	23%	53%

człowiekiem uczącym się, czyli gotowym na zmiany	29%	29%	23%	19%
dzielnym i zaradnym	17%	24%	33%	27%
dbać o zdrowie ciała i ducha	13%	27%	22%	39%

Analiza postaw zawartych w Podstawach Wychowawczych po raz kolejny uwidoczniła prymat propozycji programowych (najmocniej realizują one 7 z 9 badanych elementów) oraz niski odsetek spełniania deklarowanych przez ZHP zamierzeń wychowawczych przez stopnie/gwiazdki i sprawności.